

NYMOUS

תושבים יוצאים בשבוע שעבר מאזור הלימה בצפון רצועת עזה צילום: עטיה מוחמד, פלאש 90

לאן הולכים מכאן

מתקפת חמאס בשמחת תורה ערערה את תפיסות היסוד של החברה הישראלית בנוגע לסכסוך עם הפלסטינים, והעלתה על השולחן רעיונות שעד כה נחשבו מופרכים. כינסנו שלושה הוגים ואנשי אקדמיה לשיח אישי וציבורי על התפכחות ועל מוסר אחרי 7 באוקטובר / מתן חסידים / נעמה גרינבאום

השבוע אף פרסם בן-ברק, יחד עם ח"כ דני רנון, לשעבר שגריר ישראל באו"ם, מאמר בעיתון האמי ריקני "וול סטריט ג'ורנל", ובו קראו לגיבוש תז"ת כנית שתאפשר מעבר מסיבי של פליטים מרצועת עזה, אל מדינות שיסכימו לקלוט מספר מוסכם של פליטים. "גם מספר התחלתי קטן יחסית, של 10,000 עותים לכל מדינה קולטת, יביא להקלה עצומה בסבלה של האוכלוסייה ויפשר את המצב בעזה", כתבו השניים. "ישנן 193 מדינות בעולם, רובן לפחות לפי הצבעותיהן באו"ם, תומכות תמי

עם זאת, נשמעות גם אמירות, חלקן מפתיי עות, הקוראות לממשלת ישראל לחשוב במונחים שבעבר זוהו עם שולי הימין. כך למשל, ח"כ רם בן-ברק, איש יש עתיד ובכיר המוסד לשעבר, אמר בריאיון לערוץ 12: "אם כל עזה היא פליטים, בואו נפזר אותם בעולם. עדיף להיות פליט בקנדה מאשר בעזה. אם העולם רוצה לפתור את הבעיה הוא יכול לפתור אותה". בן-ברק קיבל חיווק באולפן מהפרשן לענייני ערבים אהרן חמו, שהעיר כי "החלום של כל צעיר בעזה זה להגר החוצה".

כשישה שבועות לאחר תחילת המלחמה בר"ר רום נראה כי לממשלת ישראל אין עדיין תז"ת כנית מדינית מגובשת ליום שאחרי. המטרה של "מיי טוט שלטון החמאס", שבכירים ישראלים חוזרים עליה שוב ושוב, מאפשרת לנהל את הלחימה הנוכחית מול ארגון הטרור השולט ברצועה, אך לא מבהירה מהי התמונה הרצויה לטווח הרחוק. כך למשל, השר רון דרמור אמר בריאיון לרשת "סקיי ניוז" כי "הפלסטינים הם שישלטו בעזה", אך הורה כי "אני לא יודע עדיין מי הם יהיו".

כה חסרת פשרות בפלסטינים, כך שניתן להניח שלא יתנגדו לסייע לאותם פלסטינים. כל שדרוש הוא מספר מדינות שייצגו לבקשה ויקבלו את העיזם כדי לסייע לאוכלוסייה שתהגר וגם לזו שתיבחר להישאר. וזהו לא רק חובה מוסרית אלא אף הזדמנות למדינות העולם להתייצב כתף אל כתף ולהפגין חמלה ומחויבות לפתרון בר קיימא, שיסייע ליציבות המזרח התיכון כולו.

חלון היסטורי

כדי להרהר על עול ועלינו ביום שאחרי המלחמה כינסנו שלושה משתתפים: ד"ר יואב שורק (53), הוגה ופובליציסט ותיק ועורך כתב העת השמרני "השילוח": ד"ר יעקב בן-שמשי (51), מרצה בכיר למי שפטים בקריה האקדמית אונו; וגיטה חונימליכאד (54), לשעבר יועצת אסטרטגית ליחסי יהודים-ערבים, ובינם ראש תוכנית "סיני" בקרן למנהיגות ציונית.

"בזמן מבצע עופרת יצוקה בשנת 2008, נסעתי למזרח ירושלים כדי להיפגש עם משלחת אירופית שהגיעה לסייע לעותים", מספר שורק. "פגשתי שם מתגורר צרפתי. אמרתי לו 'אתם עוסקים בלעזור לתושבי הרצועה, אבל בסקרים שונים יש ודווקא אחוז גדול שמעוניינים להגר מהרצועה החוצה'. לא הצלחתי לסיים את המשפט, והוא התפרץ לרבי ירי: 'אחוז גדול? תפתח להם מחר את השערים והם כולם בורחים מעזה'. שאלתי אותו מדוע שהעולם

לא יפתח את שעריו בפני העותים ויעודד הגירה כאינטרס הומניטרי לסיום הסכסוך. את התשובה שלו לא אשכח לעולם. הוא ענה לי: 'אבל מה יהיה עם הקים הפלסטיני? עם זיכרון הנכבה, עם זכות השיבה של הפליטים?'.

עם פרוץ המלחמה פרסם שורק מאמר תחת הכותרת "הבריו, מוסרי ואפשרי: לא להחזיר אותם לעזה". מתוך "בהירות מוסרית", נטען במאמר, "חיוני להבטיח שהודעה על שיבה גורפת לעולם לא תבוא. לעזה ניתן יהיה להחזיר רק חלק קטן מהמגורשים, ורק את אלה שבאמת עתידים להיות אתנו בשלום". בעיני שורק, שבידת הקונספציות בחברה הישראלית בעקבות הטבח בשמחת תורה, פתחת חלון הזדמנויות היסטורי, מר גבל בזמן, לשנות מן היסוד את יחסיה של ישראל עם רצועת עזה ולקדם רעיונות שעד כה נחשבו מחוץ לגיבולת הלגיטימיות.

הרעיונות הללו לא נבטו אצל שורק בתקופה האחרונה. במהלך כוונתו של הרב בני אלון כשר התירות בשנת 2003, שימש שורק כעוזרו והשתתף בניסוח "היוזמה הישראלית". זו הייתה תוכנית שעסקה בצדך לנקוט יוזמה ישראלית ולהחליף ריבונות בכל יהודה ושומרון, תוך שיקום הפליטים הפלסטינים בירדן ובחצי העולם. לסגור סופית את הסיפור של 48. הרב בני כל הזמן דיבר על כך שצריך לסגור את אונ"א (סוכנות האו"ם לפליטים הפלסטינים: מ"ח) שמשמשת כלי להדגיש מציגה נגד ישראל. הרב בני לא העלה על דעתו שמחר בבוקר התוכנית הזו תעלה על סדר היום הציבורי, אך הוא נהג לומר שיש בחייה של אומה הזדמנויות היסטוריות, וכשתן עולות, מקבלי ההחלטות מחפשים את התוכניות שנמצאות על המדף, כלל אלו שנחשבו פעם כ'חזויות'. אפשר להגיד שהיום אנחנו בהחלט עומדים בפני הזדמנות שכזו.

רצועת עזה, אומר שורק, היא המוקד המרכזי של לב העימות הפלסטיני עם ישראל: תודעת הפליטות. "אחרי מלחמת השחרור, כאשר מצרים, הפלסטינים והעולם הערבי בכלל, החליטו להשאיר את העותים בפליטותם על מנת להמשיך כך את המאבק בישראל, ראל, רצועת עזה הפכה לכלל צפוף וחנוק. הפליטים העותים הושארו בכזוה עם התודעה שהם גורשו מר"מלה ומג'ל, יבנה ויפו. העולם הערבי סירב לשקם אותם, ואנחנו סוחבים את המצב הזה גם 75 שנה לאחר מכן. כל שנתיים-שלוש אנחנו נותנים אישור להמשיך פעילותה של אונ"א, שתפקידה האמיתי הוא לשמר את תודעת הפליטות אצל הפלסטינים ולהעביר אותה מדור לדור. במקום לעודד אותם להגר, אנחנו מטי פחים את תודעת 'הנכבה' וממילא את הזעם העצום כנגד ישראל. צריך לסגור את המעגל שנפתח ב'48'. שני המשתתפים האחרים בשיחה היו רחוקים בעבר מהלכי דעות של שורק, אך עם השנים, וביתר שאת בשביעות האחרונים, הם מזדהים עימם יותר ויותר.

ד"ר יעקב בן-שמשי אינו מהסס להצהיר על השתייכותו לקבוצת "המתפכחים" החולקת וגרלה בחברה הישראלית, אם כי מדובר בתהליך שהחל לנבט אצלו עוד לפני 7 באוקטובר. "כבר כמה שנים שהתנפצות הקונספציה בעבעה אצלי", הוא אומר, "אבל בשביעי באוקטובר התברר לי בצורה חד-משמעית מי הטובים ומי הרעים בסיפור הזה. כמו שבידין אמר בנאום, יש רגעים בחיים שבהם מתפרץ רוע טהור, באופן שיוצר בהירות מוסרית עזה. אנחנו רואים מחר רוע מוחלט, ואנחנו לא מחפשים לו הסברים ולא מכניסים אותו ל'הקשר'. ההתייחסות הזו מאפשרת כיוול מחדש של הכלים והתוכנות וגם של המחנות – לצד מי אני עומד? ולי זה ברור: לצד העם שלי, העם היהודי, במאה אחת. גמרו עם הפסיחה על הסעיפים. אנחנו אולי לא משלמים, אבל אנחנו לא מורשעים".

לאחרונה כתב בן-שמשי בפייסבוק כי "עומדת לנו כל ההצדקה לסרב לאפשר למאות אלפי הפליטים

שברחו מעזה בשבועות האחרונים, לשוב אליה לאחר המלחמה". הוא נימק זאת, בין השאר, בכך ש"החברה העותית בחירה ברצחנות בדרך חיים. הם יכולו, לו רצו בכך, לחיות חיים אחרים. ישראל פינתה את היישובים היהודיים ברצועה, נסוגה מכל מהשטח, הגבול עם מצרים נותר פתוח, ומיליארים של יורו ודולר ורמו אליהם, ככספי סיוע בינלאומיים, לבניית חברה וכלכלה ומוסדות ציבור. אבל החברה העותית הפנתה את כל משאביה לבניית מושבת רצח, על פני הקרקע ומתחתיה, ולהבשרת דור של ג'יהאדיסטים ושהידים". "להתיר למאות אלפים ששיתפו פעולה באופן עמוק עם תרבות הרצח הזאת לשוב ולירות הפשע, מרחק הליכה מיישובים שלנו – זה לא מוסרי בעיניי", הוא מוסיף בשיחתו. "לא מבחינת גמול צודק על מעשי הוועדה, לא מבחינת הרתעה, ולא מבחינת מניעת וועות כאלה בעתיד. גם מבחינת החפים מפשע בעזה, מגיע להם עתיד יותר טוב. צריך לחפש פתרון אחר, לטובתם ולטובתנו".

רוב התגובות שקיבל לפוסט היו אזהרות. התגובות הביקורתיות, בעיקר מעמיתים באקדמיה, לא הפתיעו אותו. "כתבו לי שמה שאני מציע זה בעצם 'פשע מלחמה'. אני חושב שהמושגים האלה כבר לא עומדים בשום הלימה עם מושגים של צדק ומוסר. המשפט הבינלאומי, שלא לרבר על המוסדות הבינלאומיים כמו האו"ם, כבר לא מקדמים ערכים של צדק ומוסר, אולי אפילו להפך. זו דוגמה לבלבול העמוק שאופק חלקים מהשמאל הליברלי. וזוהים סיסמאות במקום להיידיר מבט למציאות".

זה לא כהנא, זה בן-גוריון

חונימליכאד עברה תהליך דומה של שינוי תפיסתי לפני למעלה מעשור. "תהליך ההתפכחות שלי היה מדורג יותר", היא אומרת. "הוא התבסס על התייחסות אישית ומקצועית ועל בירור מתמשך, שהוביל אותי למה שאני מכנה 'פניית פרסה' ו'הותית'. עוד נחזור לסיפורה בהמשך.

ימים ספורים לאחר תהליך דומה של שינוי תפיסתי מליכאד בפייסבוק כי "אסור שברורים ישראל תשכר עדיין אוכלוסייה עותית. האוכלוסייה הזו צריכה להודים למצרים, והאמריקאים הם הראשונים להדין זאת". בהמשך ערכנה את תפיסת עולמה, וכעת היא סבורה כי עדיף שלא להעביר את הפליטים מעזה למדינות ערביות. "עם האידיאלוגיות הדוחות במדינות מוסלמיות, יישוב פליטים עותים בעולם הערבי משמעו הנצחת הסכנה ואף העצמתה. תומכי חמאס במדינות ערביות עלולים להתבסס ולהתחזק מחדש, לערער את המשטרים במדינות שיקלטו אותם, והסיכנה תרחיק זמנית כדי לשוב מחדש בעוצמה גדולה יותר. הגירה צריכה להתבצע למדינות כמו ארה"ב וקנדה, שידועות להפעיל יד חזקה נגד אידיאולוגיות רצחניות, ולא אירופה, שלא מצליחה בלום את התייחסות האסלאם הקיצוני".

יעטנו בלפיהם שבפועל מדובר ב"טרנספער" של אוכלוסייה, רעיון שנתפס בזמננו בלא-קביל מבי חינוך מוסרית.

"אני מכזוה לא משתמש במילה 'טרנספער', ולא רק מטעמים סמנטיים אלא כי זה באמת לא זה", מעיר שורק. "מדובר בשחרור עותים מהמחל שהם עוורו לבי נות כמו ידיהם, ושרבים מהם מעוניינים לצאת ממנו לחופשי. בניגוד למונח המאיים 'טרנספער', אנחנו מדי ברים פה על אוכלוסייה שפתחה בלחימה מולנו וככר פונתה מביתה, ולא על גירוש בכפיה".

אתה לא חושב שאפילו אחרי 7 באוקטובר, החברה בישראל תירעת מצעדים שמזוהים עם אידיאולוגיה "בהניסטים"?

תשמע, לא צריך ללכת רחוק למחוזות של כהנא, זה לגמרי בג'וריון. במלחמת השחרור, הדחת האוכי

הרב בני אלון
צילום: מרים צחי

« לסייה הערבית הייתה מטרה מוצהרת של המבצעים לכיבוש הנגב. אולי התחמקו מלדבר על כך במפורש, אבל זה ללא ספק היה שם. אנחנו יודעים זאת מאחר שיש פרוטוקולים של הדיונים האלו. "זהו צו המוסר" אומר בךשמש. "כך היה ב'48', וכך, מתברר, גם היום. כולנו ראינו בסרטונים איך העותים היו מעורבים להלוטין בטבח ובחרידה ליש ראל, ושמענו את שיחת הטלפון המועזעת של המחבל שמתקשר לכל משפחתו כדי להתנאות במעשיו. ההפירה המלאכותית בין 'אורחים' בלתי מעורבים' ובין 'חמאס' היא בדיה שאף אחד כבר לא מאמין לה. ודאי שיש לאימערבים ואף מתנגדים, אבל אני חושב שדווקא הם המיעוט. "חונרמלכיאור: "אם נוהג נדיבים ונגיד שלא כל העותים תומכי חמאס, רדי שהעברתם למדינות אחרות. היא לא פחות מהצלה הומניטרית מפני שלטון רצחני. אם נוהג ביקורתיים יותר ונגיד שהרוב המוחלט תומך חמאס, רדי שהוכנתו המוסרית היא לפני הכול לילדינו".

זעזוע צבוע

במאמרו מציין שורק כי ההיסטוריה מכירה בחי לופי שטחים והעברת אוכלוסיות כנגבית מחיר מר צדקת על תוקפנות. כך למשל, רנציג, שהייתה עיר גרמנית נאה, הועברה לאחר מלחמת העולם השנייה לריבונות פולנית, וכיום היא עיר נמל פולנית בשם גרנסק. זאת ועוד, לאחר המלחמה הועברו בין 12 ל-14 מיליון גרמנים ממקומות מושבם במזרח אירופה אל שטחה של גרמניה כיום.

נניח שאת רוב הישראלים תצליחו לשכנע שזה מוסרי, מה עם העולם? הצביעות בלפי ישי ראל יודעה ומצערות, אבל מה לעשות שזה חמאס. "העניין הוא לא הצביעות העולמית אלא מקב לי ההחלטות אצלנו. הם צריכים להבין שהרבה תלוי במסגור ובמינוח שאנחנו ניתן לצערים שכאלו, ולא להתייחס מראש. אם אנחנו מדברים על הגירה וול נטרית זה שונה מהגירה בכוח, ובטח מטרנספר. אנב, ב'1953 אוור"א עצמה ניסתה ליישב עותים באל עריש. לא המצאתי את הגלגל".

בךשמש: "זה יהיה אתגר קשה מאוד לשכנע את העולם, ולא משום שזה לא מוסרי אלא מכיוון שהפליטים הם נשק בידי מתנגדי ישראל. רוחות הפליטים לא מעניינת אותם, מעניין אותם להציג אותנו כמדינה בזבזת ואכזרית ולחתור תחת הליגטימיות של עצם קיומנו כאן. אז אני לא אופטימי ביחס לא פשרות ליישם את החזון הזה. אבל זה לא פוטר אותנו מהצורך לומר שזה הפתרון הצודק והמוסרי, עבור הפליטים ועבורנו".

הרעיון של קליטת מהגרים פלסטינים באירופה מזמן תגובות שונות בורה הבינלאומית. העיתונאי הבריטי דאגלס מארי, שמר ותומך ישראל מובהק, לא רק מתנגד לקליטת פליטים מעזה בארצו, אלא אף קורא לגרש תומכי חמאס החיים כיום בבריטניה. גם שרת הפנים של גרמניה, ננסי פור, השמיעה קריאה דומה. לעומתם, "השר הראשון" של סקוטלנד (תפקיד מקביל לראש ממשלה) חמוה יוסף, מוסלמי-פיקסטיני הנשוי לאישה ממוצא פלסטיני, הצהיר בראשית הלי חזמה כי "סקוטלנד תהיה המדינה הראשונה בממלכה המאוחדת שתספק ביטחון ומקלט" לפליטים העותים. מה תישבר למתנגדי הגירה ברחבי העולם? "המערב לא יכול לקבל את כל העולם המוסלמי, אבל כשהו מגיע לפלסטינים תתאם להיכיר להיות שמרן וימני בענייני קבלת פליטים", משיב שורק. "נשיא צרפת עמנואל מקרון נחשב שם איש מרכז ימין, ומתגאה שהוא קולט מאות אלפי פליטים כל שנה. יש גם מדינות כמו צ'ילה, שהביעה בעבר רצון מפורש לקלוט פליטים פלסטינים. טורקיה, מדינה של 84 מיליון איש, קיבלה במהלך מלחמת האזר

חים בסוריה שלוש וחצי מיליון פליטים. מה זה כבר בשבילם עוד חצי מיליון פליטים מעזה? מי שמודעזע מזהרעיון הזה הוא מי שבסופו של דבר מעוניין להד שריר בחיים את רעיון זכות השיבה הפלסטיני. זה האירוע".

במסגרת הדיונים על היום שאחרי, מוכרת האפי שרות שהרשות הפלסטינית תחזור לשלוט ברצועה. האמריקנים תומכים בה, אם כי ראש הממשלה נתניהו דחה אותה לפני שבוע. "אנחנו לא יכולים להסכים לכך, זו החלטה בלתי מוסרית בעילי", אומרת חוני מלכיאור. "האומנם החיילים שלנו צריכים להיות מגש הכסף של הרשות? בעיניי זו תהיה לא פחות מבגידה בוכרם של הגופלים ובאומן החיילים והאזרחים. אותה יוהרה שהביאה אותנו ליץ באוקטובר, עלולה להביא אותנו לחזור שוב על אותה טעות. מפחדר אותי שאיננו לומדים מטעויות".

שורק: "העותים הם אלו שהעיפו את הרשות מרצועה מלכתחילה, ולכן אין שום סיבה שבהחזרת הגי לגל לאחור לא נקבל תוצאה דומה. צריך לזכור שגם ביו"ש, תחת הרשות, התמיכה בחמאס משגשגת".

בךשמש: "אני לא יודע מה ישראל יכולה להד רשות לעצמה מבחינת הלחצים הבינלאומיים, אבל אני לא חושב שהרשות הפלסטינית בעזה זה בכלל פתרון, אם המציאות בעזה לא תשתנה מהיסוד. ראינו איך בכירי הרשות, אנשים חילונים ומתונים כביכול

גישה חונימלכיאור: "אם נהיה נדיבים ונגיד שלא כל העותים תומכי חמאס, רדי שהעברתם למדינות אחרות היא לא פחות מהצלה הומניטרית מפני שלטון רצחני. אם נוהג ביקורתיים יותר ונגיד שהרוב המוחלט תומך חמאס, רדי שהוכנתו המוסרית היא לפני הכול לילדינו"

כמו חנאן עשראורי למשל, הביעו תמיכה מוחלטת בטבח שביצע חמאס, וראו בו התנגדות לגיטימית במסגרת המאבק הפלסטיני".

לדור עם נחש

במחזות הימין נשמעות בימים אלה קריאות להחזיר את גלגל ההתנתקות לאחור ולהקים שוב יישובים יהודיים בחבל עזה. שורק לא בהכרח מודהה עם השאיפה הזו. "לא צריך לחזור לגוש קטיף, צריך לחזור לעזה", הוא אומר. "צריך לומר את האמת – מבחינה ביטחונית, ההתנתקות הייתה מהלך שהיה בו היגיון. לא להשאיר את האוכלוסייה העותית, עם כל הרצחנות שלה, ולשים לידה יהודים. זה היה טירוף אז, וזה יהיה טירוף היום אם נחזור על זה, עם כל הכבוד לסנטימנט ולכאב על היישובים שהיו שם. לעומת זאת, מה שאני מדבר עליו זה טיפול שורש, התנגדות לרעיון המוכן של אוסלו. זה הרבה יותר משמעותי".

בךשמש: "אני לא רואה שום מניעה מוסרית להד חזיר את ההתיישבות היהודית בעזה. להפך, בעיניי זה יהיה חלק מהתשובה הציונית ההולמת – כפי שהיה בעשורים הראשונים של הציונות, כאשר חתי פיסה הייתה שהתשובה שלנו לטרור ולרצח זה בנייה והתיישבות. בווראי אחרי שקונספציית ההתנתקות או יותר, על שטחים התפוצצה לנו בפנים בצורה הזו".

חונימלכיאור: "אנחנו צריכים לצאת מהתלות המופרזת באומות העולם, להתעסק בימה הם חושבים עלינו ולפעול רק לפי זה. יש חשיבות עליונה לעורר מחדש את התודעה הלאומית בשליחות המר סירת שלנו בעולם, את האמונה שלנו בעצמנו ובצדי קת הדרך. להפנים שזאת הארץ שלנו, לחשוב ולדבר במונחים של 'לך אתן את הארץ הזו'. כל ניסיון להד ראל ידע את תפקידו, גם שאר העולם יישר קו". לבריה, גם מחקרים המשלבים מרע המדינה עם פסיכולוגיה חברתית מצביעים על כך שכאשר צד אחד בסכסוך מוותר על ערכיו בעסקאות פשרה, הוא נתפס כבעלי-בית לא חזק, ממש כמו האם המי תחזה במשפט שלמה. בעוד שמניע איבינו נטועים במטריבנות דתיות, תפיסת ההפעלה המדינית של ישראל יונקת מפרדיגמת הריאליזם הפוליטי. במקום להתעסק על האמונות שלנו אנו עוסקים במקסום רווחים חומריים להשגת הרע במיעוט ולא את הפתי רון הנכון, הטוב והצודק.

"כשנתחיל לדבר בא"ם במונחים של זכותנו ההיסטורית על הארץ ולצטט מהתנ"ך בתחילת כל נאום של השגריר, יתחילו להקשיב לנו", משוכנעת חונימלכיאור. "אם אנחנו מעוניינים לגייס את רעת הקהל העולמית, מיקוד המאמצים צריך להיעשות בארה"ב. בעוד ראש הממשלה שלנו עוסק בניהול המלחמה, השאלה היא מי יהיה המנהיג הראשון, דווקא מתוך האופוזיציה, שיקים גוף שגייס, בסיוע הקהילות היהודיות, את רעת הקהל בארה"ב לתמיכה במהלך של הגירת הפלסטינים מעזה".

"אני לא קורא לזה הגירה", ממחר שורק לתקן שוב, "אלא פתיחת בית הכלא העותי לעולם, הרצאת העותים לופשי. כל מי שיועק 'טיהור אתני' או 'טר נספר', צריך להגיד לו משהו מאוד פשוט: אנחנו בעד דריקיום ובעד שלום. בעיניי, אלו צריכות להיות מטי רות המלחמה הזאת".

תגביר "שלום".

"שישראלים יוכלו לחיות בכפר-עזה בלי גדר, ממש כמו בגבול שבין הולנד ובלגיה. אם אני צריך לבנות ממ"מ", מערכת התראה, "זוהי יוהרה, רצועת

ד"ר יואב שורק: "אני לא קורא לזה הגירה, אלא פתיחת בית הכלא העזתי לעולם והוצאת העזתים לחופשי. בניגוד למונח המאיים 'טרנספר', אנחנו מדברים פה על אוכלוסייה שפתחה בלחימה מולנו וכבר פונתה מביתה, ולא על גירוש בכפייה"

ביטחון, מכשול אדיר, שלא נדבר על פצועים ודור גשם, זה שלום? במילים פשוטות, זה אומר שהאויב נשאר. למה אנחנו צריכים לשאת בעלויות האלה? על מציאות כזו נאמר בתלמוד 'אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת'.

מונף לחץ על מצרים

ד"ר בן-שמש, אתה משפטן. האם מערכת המשפט שלנו מסוגלת להתאים את עצמה למציאות החדשה?

בן-שמש: "חשוב לי להרגיש, אני לא חושב שהמערכת המשפטית אשמה בכבילת ידיו של צה"ל, ואני לא בא לומר שהמערכת אחראית למחדלים בכל הקשור להגבלות על דיני הלחימה. אבל אני כן רוצה לומר שבתפיסה הכללית הולכנו שולל, ממש כמו המערב כולו. המושגים שאנחנו כמשפטנים משתמשים בהם כדי לנתח את המציאות – 'כיסוש', 'טיהור' אתני', 'טרנספר', 'מצור', 'פשעי מלחמה' – כולם חלק מהחלק השולל הזה. כך גם השימוש במושג 'זכויות האדם', במנותק מההקשר המוסרי הרחב שלו".

שורק: "למשל ההתעלמות משאלת 'מי התחיל' בסכסוך, שאוהבים לבזוז, יוצרת עיוורון מוסרי, למרות שהיא נתן חשוב ושובר שוויון, בטח במקרה הזה".

בן-שמש: "בריוק. גם מערכת המשפט תצטרך להיות ברורה יותר בשאלת מי הטוב ומי הרע כאן. אני מקווה שכבר לא יכתבו בפסקי דין משפטים כמו

'בגלל מגבלות תנועה שהטיל צה"ל, נמנעת זכותם של תושבי עזה לחופש תנועה'. מה זה התיאור הזה, שמתחיל את הסיפור בהאשמה שלנו ובפגיעה בהם? כל המסגור צריך להשתנות. גם שיח הזכויות יצטרך לחזור להקשר הביטחוני והלאומי. השופטים שלנו לא צריכים להיות מהאז'ם. אני כבר מתחיל לראות את זה בכמה פסקי דין שניתנו בשבועות האחרונים. זו צריכה להיות מגמה רחבה, ואני מאמין שהיא תקרה". חוננימליכיאור מסכימה: "צריך לשים את 'המ' לכודת המוסרית' שאנחנו מצויים בה בקונטקסט הנכון, ולהבין שהשורש שלה נובע מהפניית העורף למקורות שלנו. זה שורש הבעיה שלנו. צריך לקחת זוס'אאוט ולא להסתפק במדע המדינה או באסטרטגי גיה גיאופוליטית, אלא ללכת לארון הספרים שלנו, ובראש ובראשונה לתנ"ך. עם ישראל מקבל ייעוד להיות השליח המוסרי לאנושות כולה, והתורה בונה תשתית מוסרית רחבה ומפורטת איך בונים חברה מתוקנת פה בארץ. ותשתית הזו אומצה מאוחר יותר על ידי המערב, בצמיחת הלאומיות ובצמיחת הדמיון קרטיה הליברלית.

"אחרי השואה, העולם המערבי, בחסות העוצמה שלו ולמרות הכישלון המוסרי הברור שלו, נטל את ההובלה המוסרית של האנושות. מוסדות ביניים לאומיים כמו האו"ם מייצגים כיום לכאורה את הנכון והראוי, ומכתיבים לעולם ולנו בפרט מה טוב ומה רע, מה אמת ומה שקר. גנבו לנו את התפקיד של 'עם הייעוד'. האו"ם מוביל את המצפף המוסרי במקום עם ישראל. אנחנו חייבים להתעורר ולהבין שאנחנו אלו שצריכים להוביל מגמות מוסריות, ולא להיות מובלים אחרים רעיונות פסאודומוסריים שמגיעים מבתי מדרש מנותקים מהמציאות. אם אפשר כבר לדבר על 'למה זה קרה לנו', אולי כאן מונחת סיבת העומק.

"קח את הנאום המביש של מוכ"ל האו"ם, שאמר ש'התקפות חמאס לא הותרשו בוואקום'. אם היינו בטוחים בעצמנו, באותו רגע ישראל הייתה חייבת לפרוש מהאז'ם. זאת הייתה בעיניי התגובה ההולמת. שרת ההגנה של צ"ח קראה למדינה שלה לעזוב את האז'ם אחרי שהיא שמעה את הדברים. הרגשתי בושה שאחרים עושים את מלאכתנו. הנגהה ישראל לית שמב'נה את ההקשר ההיסטורי ומחברת למסרים של הציוויליזציה היהודית, לא הייתה יכולה להבליג על זה. היינו צריכים ליצור זעזוע בעולם".

בן-שמש מסתייג: "אני יכול להסכים עם חלק

מהדברים, אבל זה שתפיסות המוסר העומדות מאחורי הפעילות של חלק מהמוסדות הבינלאומיים הן עקומות, לא אומר שבאופן מעשי אנחנו יכולים פשוט להתעלם ולפרוש מהאז'ם. זה לא עובר ככה. אנחנו לא 'עם לברד ישכון'".

שורק: "צריך פה מנהיגות דיפלומטית וחזון. אסור לפרוש מהאז'ם כי אז זה לא יקרה. אם היה אפשר לגייס את האמריקאים לסיפור הזה, זה אפשרי. צריך להאמין בזה, וכאן אני לחלוטין עם גיטה. אם ממשלת ישראל תאמין שזה היעד שלה, היא יכולה לפעול בכיוון הזה. גם עם המצרים וגם עם האמריקאים".

מצרים תסכים לקבל פליטים בשטחה?

שורק: "אנחנו לא חייבים לבנות על מצרים, אבל שוב, בעבודה נכונה, ייתכן שלמרות ההתנגדות הברורה של אסירי כרע, היא תוכל בסופו של התהליך להסכים לכך. צריך לזכור שמצרים היא מדינה במצב כלכלי איום ונורא, עם חובות ענק לבנק העולמי. ישראל יכולה להשתמש בכך כמנוף לחץ. המצרים לא רוצים לחוק את אידאולוגיית האחים המוסלמים בארצם, מה עוד שיש חששים מהרימוי שיווצר להם בעולם הערבי אחרי שיהיו מוכנים לשכור את מעמד הפליטות הנצחי של העות'ים. יש סיכויים לכאן ולי כאן. מה שבטוח, צריך לנסות".

עוזרו של אהרן ברק

במשך שנים רבות ראה עצמו ד"ר יעקב בן-שמש כמשתתף למילייה השמאלית-ליברלית. "תמכתי תמיד כה נלהבת גם בהתנתקות וגם באסלף", הוא מעיד על עצמו, "מתוך אמונה כנה שיש עם מי לדבר, שהצד השני רוצה להיות איתנו בשלום, ושהמהלך כיום האלו יהיו טובים לישראל בטווח הרחוק. טעיתי טעות קשה". עזה ויריחו תחילה התבררה כמציאות עגומה כבר באינתיפאדה השנייה, ועל מה שקרה לנו מההתנתקות כבר לא צריך להגיד כלום. פשוט אסוף. במקביל למסלולו האקדמי הוא שימש כעוזרו של אהרן ברק בשנתיים האחרונות שלו כנשיא בית המשפט העליון. "הייתי מוקסם ממנו", הוא מספר. "קדם כול מהאיש עצמו, שהוא מקסים, אבל גם מה מפעל הגדול שלו, התיאוריות, הניסוחים. הוא גאון אמיתי, ומה שהוא עשה זה מפעל איריים אינטלי קטואלי. אבל בכל זאת עברו שבע-עשרה שנה מאז, הרבה דברים קרו, ותהליך שינוי העמדות אצלי היה ארוך שנים."

"אונר"א משמרת את תודעת הפליטות והנכבה". תפילת יום שישי בבית ספר של אונר"א בעזה צילום: אי.א.פ.פי

»

“נקודת הסרק המשמעותית התגלתה סביב הדיונים על הרפורמה המשפטית, כשמצאתי את עצמי מתנגד שוב ושוב למיינסטרים האקדמי. התי פיסות המשפטיות שלי השתנו, ובהדרגה השתנו גם התפיסות שלי לגבי מערכת המשפט והאקדמיה באופן כללי, שבעניין הזה התגלתה כממסד דוגמטי ומאוד לא מגוון. במידה מסוימת אפשר לומר שבנקבות הוויכוחים על הרפורמה הגעתי ‘מוכן’ לִי/באקטור. לכן אני גם לא מוועזע מבחינה אישית ממה שקורה באקדמיה העולמית ומפשיטת הרגל המוסרית של אוניברסיטאות העילית, של תחומי ידע שלמים ושל פרופסורים ידועי שם. כבר שנים אני חושב שהמלך עירום. היום כולם רואים את זה.”

אף אחד חוזה את הביקורת מצד הקולגות שלך?
“זה לא מאד משפיע. אני את הקפיצה שלי כבר עשיתי, ואני מעדיף להישען על המוסריות שלי ולא על המוסריות הצבועה שהסיסמאות האלה משקפות. המושגים האלה של המשפט הבינלאומי, שבאמצעותם תם אחרים שופטים את המוסריות שלי, הם אלה שר פוקים עד היסוד, הם אלה שלא מוסריים. עכשיו זאת הבעיה שלהם. הם אלה שצריכים לעשות את החשבון שלהם, לא אני. והאמת היא שאני לא מקנא בהם.”

אתה מרגיש שאיבודת את קבוצת ההתייחסות, את ה“ביים” שלך?

“אני לא אדם של ביים, והמלייה האקדמי שלי מעולם לא היה נקודת ההתייחסות העיקרית שלי. אבל אני בהחלט רואה את זה אצל חברים שלי שהאקדמיה. ברגע שהחברים שלהם בשמאל העולמי – מקיימברידג', מאקספדר, מדרווארד ומברקלי – תקעו להם סכין בגב, הם כבר לא בריוק יודעים מי הם ומי קבוצת ההתייחסות שלהם. התגובות באקדמיה בחו"ל הן בוודאי תופעה שמועזת אתי ומעוררת המון מחשבות, אבל זה לא כרוך באיזה משבר זהות אישי. מעולם לא הייתי מחובר אליהם, ידעתי היטב מי הם גם קודם. והפתעתי מההיקף והעוצמה של הבורות והדששות והצביעות והאנטישמיות, זה כן, לא מעצם התופעה.”

עוד הוא עצמו “הגיע מוכן”, כלשונו, רבים מחבריו חווים כעת משבר זהות. “בכלל, לדבר בצורה דיכוטו מית כול עובד ורע, מבחינתם זו תפיסה מהותית שהם מתנגדים לה. אני זוכר כמה לעגו לג'ורג' בוש כשאמר ‘אחר 11 בספטמבר’ או שאתה בצד שלנו, הטובים, או שאתה בצד של הרעים’. ואני אז עוד הייתי מהלועגים. לומר שיש בצד השני שנאה יסודית כלפי היהודים, זה עצמו נחשב כאיזה טטא אינטלקטואלי נורא, על גבול הגזענות. ואם תרמונו שזה גם קשור לזה, אז בכלל ישר חו כך שאתה ‘איסלאמופוב’.”

שילמת מחיר אישי על ההתפכחות?
“לא. אני חושב שקודם כול זה עניין של אישיות. עם כל כמה שיש לי דעות שמרגיזות את החברים שלי, אני עדיין יכול לאהוב ולכבד אנשים שאני לא מסכים איתם, ולהפך. אני עוד משהו, לי זה קל יחסית. אני מלמד במכללה, הקריה האקדמית אונו, שיחסית למקובל בארץ, הסגל שם מאוד מגוון ופתוח ורבגוני. בשלב הנוכחי אני גם לא צריך כבר למצוא חן בעיני אף אחד. אני לא מחפש קידומים ומינויים ופרסומים וכנסים ומה יגידו עלי במסדרונות. אז אני עצמאי בשטח. לא כולם יכולים לומר אותו דבר.”

אני לא מקנא באנשים צעירים שמתחילים את דרכם באקדמיה וצריכים כל היום לשאול את עצמם מה יקדם אותם בארץ ובעולם, ולנווט את דרכם בעולם די עוין לתפיסות עולם שמרניות או אפי לו ליברליות מחסוג הקלאסי של פעם. ואני גם לא מקנא בוותיקים – חלקם לא ישנו מסלול כי הם כבר לא יכולים. במובן הזה אני מרקסיסט לגמרי, המעי מר מתנה את התודעה, לא להפך. ואם כל הקריירה שלך התפרסת מלכתחילה על הציונות ועל הציונים בכל המוסדות הבינלאומיים והכנסים והאוניברסי

טאות, כבר לא תצליח לצאת מזה. אלה שבכל זאת ירצו לשנות מסלול, יהיה להם קשה מאוד. הם יצטרכו להתמודד עם הריסונס הקשה הזה בשנים הקרובות, כי זה לא ייעלם. מה שקרה בשכונות האחרונות באקדמיה העולמית, יהיה עוד שנים רבות. לא יוכלו עוד לטאטא מתחת לשטיח את כל הכיעור.

“בסך הכול אני לא אופטימי לגבי האקדמיה בשנים הקרובות. אבל בסופו של דבר בוודאי שזו גם נקודת מפנה ובוודאי שיהיה שינוי. הוא מתחיל, הוא כבר התחיל בשנים האחרונות, והוא יתפוס עכשיו תאוצה מדהימה. אבל זה עניין של שנות דור. לא מחליפים אליטות אקדמיות בשנתיים-שלוש וגם לא בעשר. זה ייקח זמן, וזה יהיה תהליך קשה ומרתק.”

ד"ר יעקב בן-שמש: “להתיר למאות אלפים ששיתפו פעולה באופן עמוק עם תרבות הרצח הזאת לשוב לזירת הפשע, מרחק הליכה מיישובים שלנו – זה לא מוסרי בעיניי. לא מבחינת גמול צודק על מעשי הזוועה, לא מבחינת הרתעה, ולא מבחינת מניעת זוועות כאלה בעתיד”

האגרוף המאיים של הפרטנר

גישה חנונימליכיאור ייסדה בשנת 2004 את מרכז “מוואיקה” למנהיגות בירדית וניהלה אותו במשך עשור, בשותפות צמודה עם הפלג הדרומי של התנועה האסלאמית. אכובה עמוקה מרמזת הכנות של שותפיה מהצד המוסלמי, ותחושה מתמשכת של ניצול השיח מבחינתם להפקת תועלות אישיות ואיריאולוגיות בחסות מאמצי הדרקיום, גרמו לה לחשוב מחדש על פעילותה. “היו זמנים שחשבת שאם הייתי יכולה

ללחוץ ‘דליט’ על כל העשור הזה, הייתי עושה זאת”, היא משתפת בכנות. “אבל עם הזמן למדתי להפיק תועלת מן הירע והניסיון שצברתי לטובת מה שאני חושבת שהיא עשייה לאומית חשובה.”

“כשהתחלתי לבנות את ‘מוואיקה’ הייתי בשלהי התקופה הרתל"שית שלי”, היא מספרת. “באותה תקופה הייתי מוזהה עם תנועת מימד של השמאל הרתי, אף שמעולם לא הייתי חברה רשמית. היינו פורצי דרך, כיוון שהמוקד מבחינתנו היה לעבור מול הקהל של הציונות הרתית, מתוך תפיסה שיש בין רתיים משני הצדדים עשוי לחולל את השינוי שארגוני שמאל חילוניים לא הצליחו לחולל. הצי לחנו להביא כמעט את כל בתי הספר של הציונות הדתית בירושלים והסביבה לסמינרים משותפים עם בתי ספר מוסלמים ממזרח העיר. אחד מתוצרי הלי וואי של התהליכים האלה היה הקמת מאגר מרשים של מנהיגי דת שניהלו שיח בירדתי עמוק. האמנו שהשור הדתי יכול לרכך את השיח הלאומי, חשנו שאנחנו מבודדים את המרכיב הלאומי, שגורם לה קשות עמדות.”

“זה נכשל. כמובן, המוסלמים התלוננו שאנחנו מנסים לעקוף את הסוגיה הפלסטינית ולמסמס את הזהות הלאומית שלהם, וגם בצד היהודי זה עלול היה לגרום להחלשת הזהות הלאומית, דבר שהפריע לי ועדיין את כל האמון שלי בעצמי ובמהלך כולו. באופן די מדהים ולא צפוי, עברתי תהליך הפוך לזה לטין מהתכבדות של התוכניות האלו. ליווה אותי קול פנימי מתמשך שערער על מה שאני כביכול רואה ושמעתי כלפי חוץ. שילמתי מחיר חברתי כבר על ההתעקשות להישאר נאמנה לאמת שלי, אבל אם הייתי צריכה לשחזר הייתי בוחרת באותו הדבר, רק מוקדם יותר.”

“הפרטנרים העיקריים שלי היו שיח' עבראללה נימר דרוויש, מייסד התנועה האסלאמית בישראל, ויד ימינו שיח' ראדא בירי, מי שמכנה כיום כאחד משלושת הפוסקים הבולטים של התנועה האסלאמית. השותפות הייתה כנה לכאורה, לפחות מהצד שלי, והקשר היה חם וקרוב. אחת לשבועיים הייתי מגיעה לבית של שיח' דרוויש. היינו יושבים בחדר קבלת האורחים שלו שהיה עמוס ספרים, תמידי היה מאוד מעניין. עם זאת, תמיד ליוותה אותי תחושה שדרוויש, שקיבל מאיתנו משכורות עתק, לא באמת היה איתנו ולא היה מוכן להצהיר פומבית מחויבותו. כלפי חוץ הוא אמר הרבה דברים שנשמעו עים יפה, אבל הייתה תחושה שהולך שלו לא היה שם. אני מאמינה עד היום שהוא ידע שאני יודעת. כשי ריבר הוא תמיד היה עוקב אחרי המכש שלי, לוודא שאני ‘איתר', משתכנעת.”

היו תחנות מפוימות שהובילו אותך להתפכחות? “מורכב בתהליך מתמשך ומצטבר. במבצע עופ"ר רת יצוקה הצד המוסלמי זעם עלינו ולא הכיר בכלל בצורך של ישראל להגן על עצמה מהירי הרקטי. הם שלחו תמונות קשות ואמירות וזעמות עד כדי הקפאת הפעילות. הראייה התורצדרית הזו הייתה נקודת מפנה. אבל אירוע השיח התרחש בבית ביולי 2016, באחד המפגשים עם אישיות בכירה בתנור עה האסלאמית, שאני מעדיפה לא לציין את שמו, אדם אינטליגנטי ורציני שהיה השותף בה"א הדיועה בקירום השיח בין העולם היהודי והמוסלמי לא רק בארץ אלא במזרח התיכון בכלל. הייתה לנו שותפות של עשר שנים, ובטחתי בו לחלוטין. נפגשנו לטור בת קירום פרויקט חינוכי חוש אצלי בבית. באותה תקופה הייתי בשיח מאוד אישי עם עצמי האם אני רוצה לעלות להר הבית. תוך כדי שיחה איתו העלי רצי בפניו את ההתלבטות הזאת. שאלתי אותו בצורה מאוד כנה: “אם אני באישה יהודייה רוצה לעלות להר הבית להתפלל, למה לאסלאם יש התנגדות?”

רם בן-ברק צילם: אורן בן חקון. פלאש 90

גיטה חזנימליכאור, ד"ר יעקב בן־שמש וד"ר יואב שורק בשיחה עם כתבת

זה מיר והתאחד בצורה מרהיבה, אחרי תקופה ארוכה של מחלוקת וקיסוב. אבל אם נארוז את המסר הנגדי הזה של האחדות בבגדים חתיים, אנחנו נהרס אותו. צריך לארוז אותו במונחים לאומיים, של עם ושל ארץ".

יואב שורק: "אבל היינו בניסיון הלאומי, החינוך הממלכתי נכשל בזה".
בן־שמש: "ייתכן. הציבור החילוני בישראל יכול אפילו לחזור להיות יותר 'מאמין'. מאמין בן, דת' לא. אני באופן אישי מרגיש בנוח עם שפה דתית, כמו שאתם רואים. אני גם מוכן לשמוע לחשוב עלינו במונחים של 'העם הנבחר', שיש לו ברית ייעוד משותפת, ולדבר על תכלית דתית של תיקון עולם במסגרת הלאומית היהודית. אבל ברגע שתגידו לי להניח תפילין, אני מפי סיק לשמוע".

שורק: "ברור, אירבה. יש בחילוניות איכויות שלא קיימות בעולם הדתי והכוחות להבדלה שלנו".
"ראינו איזה מאבקים ניהלנו על תפילה בהי פרדה רגע לפני האסון, וחלק מזה 'חזון', ממשיך בן־שמש. "אבל אני חושב שעכשיו כבר יהיה יותר ברור שמדובר בשוליים. בשביל חלק גדול מה ציבור הישראלי, ואני מדבר על הציבור החילוני דווקא – המרחק מפשה דתית־אמונית הוא לא גדול, כמו שראינו גם בסרטונים של החיילים שמקבלים את השבת, או מפקדים שבפקודת הקרב מצטטים פסוקים מהמקורות. רוב החילונים כן מאמינים באי לוחים, ולדעתם גם מתחברים בקלות למחשבה שהוא משגיח על ההיסטוריה של העם שלנו, ולרעיון של העם הנבחר וברית הייעוד המשותפת. למושגים המשותפים האלה צריך ליצוק תוכן קונקרטי. אבל לדעתי יש בסיס משותף רחב. לגבי עולם המצוות השמעתית את ההסתייגויות שלי. אבל יש על מה לעבוד ויש עם מי לעבוד, וצריך לעשות את העביר דה הוואת, וזה לגמרי בר השגה. עכשיו זו שעת רצון לאומית לכון לכך".

את האמונות שלי ולא של אחרים. כינו אותי כמר בן 'גזענית', אף שסייעתי לערבים רבים לקבל עזרה הומניטרית יותר מכל אלה שגינו אותי".

נלחמים מתוך האהבה

אני שואל את השלושה האם הם מזהים כבר עכשיו תהליכי עומק שהטבת והמלחמה מתחילים ליצור בחברה הישראלית.

שורק: "אחד הדברים הכי עמוקים שאני רואה בקרב החברה המורעלים שיוצאים לקרב, בין אם מפקדים ובין אם אנשי מילואים, זה שיש רצון להפעיל המון כוח, אבל הוא מגיע מתוך אהבת חיים. אין את זה בשום מקום אחר בעולם. לרוב חיילים אלו אנשים שחיים עם סכין בין השיניים, ולעומתם אנשים אהבי חיים לא הולכים לקרב. אבל כאן צמחה תרבות מרהיבה שהיא ענין היא של הציוויליזציה היהודית – שילוב של עריצות ומור עות לצלם אילוחים שבאדם, קונספט יהודי שמוטבע בנו באופן עמוק, לצד יכולת לשוב אל אתוס הגבורה שה מהפכה הציונית יצקה בנו. התוצאה היא מרהיבה. כשאני חושב על זה עוברת בי צמרמורת".

חזנימליכאור: "אחרי הדן באוקטובר, ההנהגה שלנו חייבת לאמץ תפיסה היסטוריוסופית כדי לקבל החלטות. החיבור שלנו כיהודים בכלל וכהנהגה בפרט למשמעות ההיסטוריוסופית של עם ישראל ומדינת ישראל, היא קריטית לקיום שלנו ולחילוליו הייעוד שלנו. אני שואלת איך ניתן להפוך את הלך 'לך' ואת הברית המקראית בכלל למונחים ונגישים לכולם. איך מתרגמים אותם למערכת ערכים רלוונטית שאפשר להתחבר אליהם. זה לדעתי יהיה התאגר ביום שאחרי. היכולת ליצור כאן הסכמה על ברית ייעוד ולא רק על ברית גורל היא עניין קיומי בעינינו, וזה חייב לכלול אחוז מסרים של שפה אמונית".

בן־שמש: "אני חושב שהאירוע של הדן באוקטובר הוא גם בעל משמעות רוחנית ודתית. הציבור קלט את

תסביר לי את זה".

"תוך כדי שאני מעלה את השאלה, אני שמה לב שהעניינים שלו רושפות אש, ומבט שלא הכרתי עלה על פניו. הוא אגרוף את היר, הרים אותה מעל הראש ואמר לי: 'אם לא היית מי שאת, ואם לא הקשר בנינו, עכשיו הייתי מוריד את האגרוף הזה על הראש שלך'. מרוב הלם, במשך תקופה ארוכה הדחקתי את האירוע, אבל הבנתי משהו עמוק על השותפים שלי. גם היום כשאני נוכרת באירוע הזה הנשימה שלי נעצרת.

"האירוע הזה הצטרף לשורה של מקרים אחרים. קיימנו בעבר במדינה אירופית ועידת פסגה בין רבי נים ושייח'ים בכירים מישראל, מצרים וירדן. הגיעו גם נציגים של חמאס, מעזה ויר"ש. באחת ההפסקות ערכנו שיחות מסדרון בין המארחים, ובין לבין האור ניים שלי קלטו שיש בין אחד מאנשי החמאס לרבי פלומטית אירופית. הוא אמר שהם לעולם לא יכירו במדינה יהודית, לא במישרין ולא בעקיפין. זה היה אבסורד, מאחר שכל הכנס נועד לפצח את הסיפור של אפשרות ההכרה הערבית במדינה יהודית לצד מדינה פלסטינית. באותה תקופה הייתי כבר בתה ליד מתקדם של התפחות ובירור נוקב עם עצמי עד מתי אוכל לשתף עם זה פעולה. אבל עדיין, בעי ורת הרבה רציונלוציה, ניסיתי להרחיק את מוש מעויות העומק. בהמשך הבנתי שאני מנסה לחיות וחות שמישהו אחר מכתוב לי, שאני בעצם מגשימה ערכים של גורמים אחרים".

מר אלה אותם "אחרים"?

"אלו שנתנו את הכסף, המממנים האירופים והאמריקאים. היינו חרורי תחושת שליוות שאנחנו הולכים לשנות את העולם, אבל כשאתה לא לגמרי אפוי עם הוואת שלך, אתה בבעיה. זה גרם לי לע שות פרסה ברמה ההוואית. שילמתי מחיר כבר על מהפכה הרעיונית שלי, על ההבנה שעלי להגשים